

А. А. Навуменка, С. Л. Ананенка

Нагляднае мадэляванне як сродак павышэння

ўзроўню сфармаванасці сувязнога выказвання апавядальнага характару ў старэйшых дашкольнікаў з агульным недаразвіццём маўлення

Маўленчая функцыя з'яўляецца адной з найважнейшых псіхічных функцый чалавека, развіццё якой адыгрывае значную ролю як для дзяцей з нармальным маўленчым развіццём, так і для дзяцей з агульным недаразвіццём маўлення. (АНМ). Фарміраванне складнай гаворкі - адна з найважнейшых задач лагапедычнай працы з дзецьмі дадзенай катэгорыі. Гэта неабходна як для найбольш поўнага пераадолення сістэмнага маўленчага недаразвіцця, так і для падрыхтоўкі дзяцей маючага адбыцця школьнага навучання. Адсутнасць самастойнасці ў складанні апавяданняў, парушэння лагічнай паслядоўнасці выкладу, цяжкасці ў лексіка-граматычным структураванні выказванняў, сэнсавыя пропускі, незавершанасць фрагментаў-мікратэм, працяглыя паўзы на межах фраз або іх частак (якія не нясуць сэнсавай нагрукі) - усё гэта сведчыць аб цяжкасцях у праграмаванні сувязных маналагічных выказванняў у дадзенай катэгорыі дзяцей (В. К. Вараб'ёва, Ю. Ф. Гаркуша, В. П. Глухаў, Н.З. Жукава, Р. Е. Левіна, Е. Н. Мастюкова, Л. Ф. Спірова, Г. Б. Філічева і інш.).

У сувязі з гэтым, дзецям з АНМ неабходна дапаможны сродак, якое палягчае і накіроўвае працэс станаўлення разгорнутага сэнсавага выказванні гэта асабліва важна для дашкольнікаў вывучаемай катэгорыі, паколькі разумовыя задачы ў іх вырашаюцца з пераважнай роляй знешніх сродкаў, наглядны матэрыял засвойваецца лепш вербальнага.

На працягу шэрагу гадоў у практыцы лагапедыі існуе пэўны вопыт выкарыстання навочных мадэляў у якасці эфектыўнага метадычнага сродка, які палягчае засваенне дзецьмі з сістэмнымі парушэннямі маўлення пэўных ведаў, уменняў і навыкаў, у тым ліку пры навучанні сувязному выказвання. Сродкі навочнага мадэлявання выкарыстоўваюцца пры навучанні дашкольнікаў з АНМ складанні апісальнага апавяду аб адзінкавых прадметах, складанні апавяданняў па серыі карцін, па сюжэтнай і пейзажнай карціне. Пры гэтым у літаратуры больш увагі надаецца ўсё ж пытаннях фарміравання сувязнога выказванні апісальнага, чым апавядальнага характару.

Мэта нашага даследавання складалася ў параўнальным вывучэнні асаблівасцяў сувязнога выказванні апавядальнага характару старэйшых дашкольнікаў з АНМ з улікам выкарыстання навочнага мадэлявання. У эксперыменце прынялі ўдзел 60 дзяцей (30 дзяцей з АНМ (III

ўзровень маўленчага развіцця) і 30 дзяцей з нармальным маўленчым развіццём). Узрост падвыспытных у сярэднім складаў 5-6 гадоў.

Для канстатацыі ўзроўняў сфармаванасці сувязнога выказвання апавядальнага характару выкарыстоўваўся пераказ даступных для дзяцей тэкстаў. Першая серыя заданняў канстатуе эксперыменту была накіравана на параўнальнае вывучэнне ўзроўняў сфармаванасці сувязнога выказвання апавядальнага характару ў старэйшых дашкольнікаў без прымянення навочнага мадэлявання (па В. П. Глухаву), другая серыя заданняў адпаведна з выкарыстаннем навочнага мадэлявання. Нагляднае мадэляванне ў дадзеным эксперыменце ўяўляла сабой схему-табліцу, якая адпавядае асноўным частках эксперыментальнага апавядання.

Параўнальнае вывучэнне ўзроўняў сфармаванасці сувязных выказванняў апавядальнага характару ажыццяўлялася згодна з асноўным крытэрам: аб'ёму або колькасці ўжытых слоў у параўнанне з агульнай колькасцю слоў у арыгінале тэксту; структуры, якая залежыць ад правільнасці складзеных прапаноў; складнасці выкладу, гэта значыць наяўнасці сэнсавых і лагічных сувязяў у пераказванні, скончанасці выразы думкі таго, хто гаворыць з унутранай структуры выказвання.

На падставе дадзеных крытэрыяў ажыццяўлялася суаднясенне іх па ўзроўнях сфармаванасці сувязнога выказвання апавядальнага характару-высокаму, сярэдняму і нізкаму.

Параўнальная характарыстыка крытэрыяў ацэнкі па ўзроўнях сувязнога выказванні апавядальнага характару ў працэсе пераказу дашкольнікаў з АНМ і нармальна размаўлялых аднагодкаў у двух серыях эксперыменту паказала наступныя вынікі. Для большасці старэйшых дашкольнікаў з АНМ найбольш характэрным з'явілася ці не рэзка выяўленае адставанне ў авалоданні навыкамі маўленчых выказванняў, што адпавядала нізкаму і сярэдняму ўзроўням па ўсіх крытэрыях ацэнкі сувязнога выказванні. Для большасці ж старэйшых дашкольнікаў з нармальным маўленчым развіццём апынуўся характэрны высокі ўзровень сфармаванасці сувязнога выказвання апавядальнага характару. Дадзенае суадносіны па ўзроўнях крытэрыяў дзяцей абедзвюх груп захоўваўся пры пераказах без прымянення навочнага мадэлявання і з яго выкарыстаннем.

Варта адзначыць, што я выніку прымянення навочнага мадэлявання (II серыя эксперыменту) прыкметна ўзрасла колькасць дзяцей як з нармальным маўленчым развіццём, так і дзяцей з АНМ, якія маюць высокі ўзровень сфармаванасці сувязнога выказванні апавядальнага характару.

Аналіз вынікаў II серыі эксперыменту паказаў узрастанне паказчыкаў крытэрыяў ацэнкі сувязнога выказванні

апавядальнага характару ў абедзвюх групх дашкольнікаў па крытэрыі ацэнкі структуры складзеных падсыпытнымі прапаноў у пераказванні і яго складнасці.

Паказчыкі крытэрыю ацэнкі аб'ёму пераказу не змяніліся, так як заўвагі, што картка-мадэль схематызуе тэкст, акцэнтуючы ўвагу толькі на асноўных частках падзеях аповеду. Розніца паміж вынікамі двух серый заданняў у дзяцей з АНМ па структуры пераказу склала 13,3%, па складнасці пераказу - 23,3%, а ў дзяцей з нармальным маўленчым развіццём - 11,2% і адпаведна 13,4%. Дадзеныя адрозненні з'яўляюцца значнымі, пацверджаны метадамі матэматычнай статыстыкі. Такім чынам, вынікі канстатуе эксперыменту сведчаць аб тым, што нагляднае мадэляванне, з'яўляючыся эфектыўным педагагічным сродкам, спрыяе авалодання ўменнем вылучаць значныя для развіцця сюжэту знакі і сімвалы, што значна палягчае пабудова ўласнага разгорнутага сэнсавага выказванні апавядальнага характару. Пры гэтым нагляднае мадэляванне дазваляе дзіцяці вызначыць узаемасувязь паміж уласцівымі істотнымі апавядальнага аповеду-падзеямі, героямі, фактамі, захаваць іх у сваім выказванні, усталяваць у якія сувязі і адносіны яны ўступаюць, аб'яднаўшы іх у адзін сюжэт. Усё гэта паказвае на магчымасці выкарыстання навочных мадэляў з мэтай фарміравання трывалых навыкаў сувязных выказванняў апавядальнага характару ў старэйшых дашкольнікаў.

Пры распрацоўцы метадычных рэкамендацый па фарміраванні сувязнога выказванні апавядальнага характару ў старэйшых дашкольнікаў з АНМ (наступны этап нашага даследавання) мы плануем распрацаваць наглядныя варыяцыйныя мадэлі па складанні апавядальных апавяданняў з элементамі творчасці, на падставе нарматыўных схем-мадэляў у кожнага дзіцяці будзе магчымасць самому выбіраць развіццё сюжэту з прадстаўленых варыянтаў, мяркуецца, што варыятыўнасць навочных мадэляў будзе перашкаджаць уласцівай расказах дзяцей з АНМ так званай "шаблоннасці".

В метадычных рэкамендацыях па фарміраванні сувязнога выказванні апавядальнага характару ў старэйшых дашкольнікаў з АНМ мы таксама вымераныя ажыццяўляць, на тэорыю паэтапнага фарміравання умшвенных дзеянняў (П. Я. Гальперына), паступовы пераход ад разгорнутага схем-мадэлі (арыенціровачным асновы дзеяння) да схем-мадэлі ў згорнутым выглядзе, выніку гэтага навык фарміравання сувязнога выказванні апавядальнага характару паступова прайдзе ў разумовае дзеянне, што больш якасна падрыхтуе дзяцей з АНМ да наступнай прыступкі навучання і, у канчатковым выніку, максімальна забяспечыць годную базу для іх паспяховага сацыялізацыі.